

Kondor Zsuzsanna

Mobilproblémák

A mobiltelefon praktikus relevanciáját nem szokás vitatni – még akkor sem, ha hatását illetően időnként különféle aggályok merülnek fel. Nem szokás továbbá a mobilt olyan eszköznek tekinteni, amely a bölcsészt, hát még a filozófust inspirálhatná. Ezzel az állásponttal szemben szeretnék szót emelni, azaz azt a kérdést szeretném megvizsgálni, hogy vajon miért váltanak ki heves tiltakozást, értetlenséget, mi több ellenszenvet a mobil-telefoniahoz kapcsolódó filozófiai vizsgálódások.

E kérdés explicit megfogalmazásának időszerűségét mutatja az a sajátos helyzet, amely az idén áprilisban megrendezett nagysikerű nemzetközi mobil-konferencia honi/itthoni szakmai visszhangtalansága folytán állt elő. Hiszen a Nyíri Kristóf által kezdeményezett, 2001 óta folyó kutatások nagyszabású eredményeket hoztak, nem csak publikációk tekintetében, hanem az elmélet és a szakmai együttműködés terén is.¹ A honi szakma részéről tapasztalható visszhangtalanság miatt is érdemes tehát az okokat firtatni.

Ehhez először is tisztázni szeretném, mit értek mobil-telefonia, egyáltalán a mobil jelensége alatt, majd a filozófiáról kialakult képpel kapcsolatban szeretnék rávilágítani arra, hogy azt az írásbeliség intellektuális miliőjében fokozatosan kialakult/kiépült, elefántcsonttornyába zárkózott individuális ész fényében szokás elgondolni. A filozófiának ezt a gyakorlattól, élettől idegen képét igyekszem szembeállítani azzal a másik, éppoly régi filozófiai hagyománnyal, amely a gyakorlat iránt elkötelezett, abból táplálkozik.

A MOBIL JELENSÉGE

A mobiltelefon jelenségét semmiképpen nem korlátoznám a mobilis kommunikációt lehetővé tevő drót nélküli technikai eszközre. Ha a mobil jelenségéről beszélünk, szükséges mérlegelni egyfelől azon lehetőségeket, amelyeket a szélessávú adatközlés/hozzáférés, valamint a multimédiális kommunikáció mobilizált változata jelent, másfelől azon szokásokat, intézményeket, eljárásmodokat, amelyeket az említett lehetőségek alakítanak ki. Az utóbbival összefüggésben Hajnal István paleográfus-történész „írásbeliség” fogalmára utalnék, amely az alfabetikus íráshoz kapcsolódó társas-társadalmi és intellektuális következmények által létrehozott kultúra megjelölésére szolgál, szemben az írás puszta technikai eszközével.²

¹ A kutatás eredményeit összefoglaló köteteket lásd az Irodalomban *-gal jelölve.

² „Az emberközi viszonyodás természete szabja meg ezt [ti. bármilyen technikai újítás további sorsát]: az emberek közötti érintkezésnek, a kifejező, s így egymásraható, s így egymást alakító, fejlesztő módszerek alakulása. [...] Azonban nem az írásról van szó, hanem az írásbeliségről, mint gondolkodás és érintkezés-technikáról. Nem a külsődleges eszközről, hanem a *gondolatobjektíválásról* [...]” (HAJNAL, 1982, 323.)

A mobil jelenségét ekképp meghatározva számos praktikus szempont juthat eszünkbe: hogyan hat ez a jelenség az egyén személyiségfejlődésére, társas kapcsolataira, időbeosztására, bizonyos elterjedtség után hogyan alakulnak általában a személyes kapcsolatok, a munkavégzés hatékonysága, a nyelvhasználat s még sorolhatnánk. Eme kérdések vizsgálata általában a szociológia, a pszichológia, a nyelvészet szokásos körébe vonható – s valljuk be, az efféle vizsgálódások időnként tanulságos, olykor meglepő eredményekkel szolgálnak nem csak a szakember vagy a laikus, de a filozófus számára is.

Ha tehát a mobilkommunikáció fogalmából nem zárjuk ki a gyakorlat során kialakuló szokásokat, intézményeket és kognitív kihívásokat, akkor jelentős változással kell számolnunk bizonyos szaktudományos, s mint látni fogjuk, filozófiai megfontolások alapján egyaránt. Az írásbeliség hosszú évszázadai során a betűk világához kapcsolódó tevékenységformáknak, azaz a szellemi és a fizikai munkának az elkülönülése³, az egyre finomabban specializálódó tevékenységformák, az ezekhez kapcsolódó intézmények, az idő lineáris tagolása s ennek megfelelően a napi teendők elrendezése és csoportosítása már most módosulni látszanak. E változások természetesen szorosan összefüggenek a kommunikációtechnológia általában vett változásával, az utóbb felsoroltak pedig különösen a mobil megjelenésével. Mivel a mobil története még évtizedekben is alig mérhető, elterjedtsége és terjedésének üteme mindenképp felveti a kérdést, vajon hogyan sikerül az új lehetőségek által támasztott kihívásoknak megfelelni, milyen rejtett tartalékok kiaknázásáról, aktiválásáról lehet szó, amelyek képessé tesznek bennünket egy olyan eszköz adaptációjára, amely mindennapjainkat változtatja meg. E kérdések megválaszolása természetesen számos diszciplínát megszólíthat, s voltaképp számos területen folynak is olyan vizsgálatok, amelyek célzottan a mobil hatását vizsgálják. Ugyanakkor figyelemre méltók azon kutatások is, amelyek a mobiltól függetlenül vizsgálnak bizonyos területeket, így reprezentációs készségeink evolúcióját vagy különféle kultúrtörténeti folyamatokat, tendenciákat. E kutatások eredményei sajátos színezetet nyerhetnek, ha nem valamely részdiszciplína eredményeként, hanem egy, az adott diszciplínától független általános kérdés kapcsán kerülnek utunkba. A kommunikáció technológiájának kognitív képességeinkre, intellektuális attitűdünkre, a közösség szerveződésére gyakorolt hatásának szempontja pedig éppen olyan általános, ugyanakkor alapvető kérdéseket feszeget, amelyek döntőek a manapság tapasztalható jelenségek és tendenciák megértését illetően. Úgy gondolom egyrészt – s ezt talán kevesen vitatják –, hogy a filozófia mutatkozik alkalmasnak arra, hogy ilyen és ehhez hasonló általános problémák megfogalmazását nyerjenek. Másrészt a filozófia – a tudományokhoz képest elfoglalt sajátos helyzete folytán – alkalmas arra is, hogy különböző tudományterületek eredményeit mozgósítsa. Eme átfogó kérdések megfogalmazása által bizonyos összefüggések láthatóvá és a gondolkodás számára megközelíthetővé válnak, s a problémák felvetése és válaszképp a megoldási kísérletek segíthetnek eligazodnunk az új jelenségekkel kapcsolatban.

E megelőlegezett gondolat kifejtése előtt érdemes a filozófia önképét, ill. a róla kialakított képet kicsit közelebbről szemügyre venni.

³ Hajnal az alkotó munka elemi feltételének tekinti szellemi és fizikai munka összefonódását, noha nem vitatja, hogy elkülönülésük „átmenetileg nagyszerű eredményeket hozhat” (HAJNAL, 1993, 405). L. még: „minden európai tudomány fejlődésének alapja a szinte kézművesszerű értelmiségi munka, közvetlen kapcsolatban a szakszerű fizikai munkával; ez a leszámazás egészen kézzelfogható a természettudományok kialakulásánál” (uo., 410).

A FILOZÓFIA TORZTÜKRE

A mobil jelensége kapcsán felmerülő praktikus kérdések sokak számára nem ütnek meg az általánosságnak és az absztrakciónak azt a szintjét, amit a filozófiától elvárhatnánk. Első pillanatban elképzelhetetlennek tűnhet, hogy miképp lehetséges a filozófia elvont fogalmaival összefüggésbe hozni a mobil partikuláris-technikai jelenségét. S tegyük hozzá, ez nem meglepő, ha a filozófiát abban a torztükörben szemléljük, amelyet az írásbeliségben rögzült hagyományok tartanak élénk. S noha e tükör torzképet mutat, igaznak gondoljuk még akkor is, ha elődeink erőfeszítéseit számba véve filozófia és gyakorlat kapcsolata kimutatható. Természetesen elődeink munkálkodását, kérdésfeltevéseit, megoldási javaslatait sokféle perspektívából közelíthetjük meg. Azt a perspektívát, amelyből jól láthatóvá válik az implicit meggyőződéseinknek és előfeltevéseknek voltaképpen gyökere, éppen a kommunikáció technológiájában, azaz a közlés módjában végbemenő változásokat illető reflexió szolgáltatja. Így szemlélve tehát a filozófia története más képet fest a filozófia feladatáról, ha tetszik, missziójáról. Ha például a metafizikai alapvetéseket tekintjük, azt láthatjuk, hogy az „arkhé” preszokratikus fogalmától, amely sok esetben közelebb áll a fizikai tapasztalatokhoz, mint az elvont metafizikához, Descartes *res cogitans*-án át Kant *transzcendentális egoján* keresztül, a XX. században eljutottunk Heidegger *világba-vetett ittlété*hez. Azaz a világról alkotott általános kép antik, szinte földhözragadt, a fizikai tapasztalathoz kapcsolódó elgondolásától az elvont, a mindennapoktól egyre távolodó újkori megfontolásokon keresztül egyfajta visszatérés érzékelhető a mindennapok tapasztalati világához. Ha bizonyos fogalmak metamorfózisát vesszük számba, pl. a valóság fogalmáét, akkor azt látjuk, hogy átalakulása szinte a filozófia születésével egyidőben történt – ami persze szorosan kapcsolódik az írás megjelenéséhez –, az elvontabb, csak az ész számára megközelíthető valóságfelfogáson keresztül a XX. századra a mindennapok gyakorlatához kapcsolódó valóságfogalomba torkollik. A filozófia önmeghatározását tekintve sajátos ív rajzolódik ki: a gyakorlatias-praktikus célkitűzésektől a praktikus célok kielégítő, de magasabb princípiumokat szolgáló diszciplínák megalapozását fölhalálaló filozófián keresztül a mindennapi eligazodást segítő filozófia képéig juthatunk.

Itt juthat eszünkbe Munkácsy Gyula mélyenszántó és nagyhatású fogalomelemző eszmefuttatása a metafizika karteziánus fordulatáról, amelyet épp a *Világosság* hasábjain fejtett ki (MUNKÁCSY, 1978). Munkácsy tanár úr érvelése alapján nyilvánvalóvá válik, hogy a skolasztika bonyolult fogalmi hálójá számos nehézség forrásának bizonyult az újkorban megjelenő kérdések és célkitűzések körében,⁴ azonban e nehézségek nem akadályozták meg bizonyos kulcsfogalmak módosulását, bizonyos hangsúlyok eltolódását. Tekintetbe véve „a racionalista metafizikák történetileg eljátszott „tudományelméleti” szerepét [is], a kibontakozó konkrét tudományokhoz való viszonyuk vonásait, amelyek során fokozatosan megszűnnek ancillae theologiae lenni, hogy az ancilla scientiae szerepét vállalják” (uo., 330). Mindezt azzal érik el, hogy „[d]ichotómiák, dualisztikus »zavarok« árán ugyan, de az »immanens világ« létautonómiájának a kifejezéséhez szükséges filozófiai fogalom-apparátus”-t teremtik meg (uo. 411). Azaz e fogalmi építkezés a modern tudomány filozófiai megalapozását szolgálta. E rövid exkurzus azt igyekezett megmutatni, hogy a mégoly elvont fogalmiság is a mindennapi tapasztalatoknak, gyakorlatnak igyekszik megalapozást és legitimitást teremteni. A bonyo-

⁴ Munkácsy korproblémáiról beszél, ami a tartalmi és a módszertani elveket illeti (uo., 335).

lult és elvont fogalmi háló voltaképp a kor igényei iránti mély elkötelezettséget takarja. Az írásbeliség kultúrájának korlátozott reprezentációs keretei között kialakuló fogalmiság időnként ugyan béklyóként hat, de semmiképpen nem öncél, hanem a gyakorlatban zajló folyamatok megragadását szolgálja. Ha nem látunk keresztül az írásbeliség absztrakt fogalmi hálóján, könnyen összetéveszthetjük a filozófiát valamiféle önmagáért való szavakkal való játszadozással.

Röviden azt mondhatnánk tehát, hogy az újkori metafizika és ismeretelmélet mélyebb rétegeit kutatva kiderül, hogy a filozófia csak a felszínen mutatkozik/látszik életidegennek. A mélyebb folyamatok épp a kor igényeire való reflexióról tanúskodnak. Manapság pedig már explicit megfogalmazást nyert a filozófiának a mindennapi életbe való beágyazottsága, a kor kihívásait illető reflexió iránti elkötelezettség. Gondoljunk Heidegger korát illető kritikai megjegyzéseire, intő szavaira, s a gondolkodókra rótt felelős szerepre. Más hangsúllyal fogalmazott ugyan, de igen tömören fejezte ki a filozófia irányultságát Wittgenstein: „Egy filozófiai problémának ez a formája: »Nem ismerem ki »magam«” (WITTGENSTEIN 1992, 82).

KOMMUNIKÁCIÓTECHNOLÓGIA ÉS MOBILTELEFÓNIA

A kommunikációtechnológia szolgáltatta szempont keretében kibontakozó korszakolás, mint tudjuk, az elsődleges orálitástól az írásbeliségen át a másodlagos szóbeliség kultúrájába futó fejlődés ívét vázolja. Az ún. Torontói Iskola neves képviselői által kidolgozott elmélet a reprezentáció és a gondolatszervezés korszakonként meghatározó mintázatait feltárva különítette el az egyes kultúrákat, amelyek természetesen a közlés módját meghatározó technikai invenciók megjelenéséhez kötődnek. A közlésközvetítés technológiájának jelentőségét hangsúlyozzák William M. Ivins Jr. kutatásai, amelyek rávilágítanak a képi kifejezés sajátos vonásaira, illetve arra, hogy a verbális közlést támogató technika milyen tetemes mértékben szorította vissza a képi reprezentációt, sajátos egyoldalúságot idézve elő gondolkodásunkban.⁵ Ivins kutatásaiból az is kiderül, hogy kognitív szokásaink átrendezésére tetemes időre van szükség még akkor is, ha a technika fejlődése éppen támogató közegként jelenik meg.⁶

A kognitív evolúció Merlin Donald által kifejített elmélete szerint kognitív készségeink, s ekképp jelen társadalmi, kulturális és technikai adottságaink is, legelőször a közlés igénye, majd pedig módja által meghatározottak (DONALD 2001). A másokkal való

⁵ Vö. „[Ne]m álltak rendelkezésükre azok az eszközök, melyeknek segítségével [a] mindig is irracionális partikularitásokról elmélkedhetek volna, és általánosságban kellett gondolkodniuk. Így történt aztán, hogy általánosságait igaznak vélték, és ha megfigyeléseik nem támasztották alá ezeket az általánosságokat, a megfigyelések voltak a hamisak. Igen jelentős mértékben még mindig abban a helyzetben voltak, amelyben a görögök a maguk módján gondoltak végig néhány alapvető filozófiai kérdést. Tehát miként a régi görögök kialakították a platóni ideák és arisztotelészi lényegek elméletét, a tizenharmadik század kialakította a Tudomány Igazságának és a Természet Törvényének elméletét. Ez nagyrészt azért történt így, mert a megfigyelt partikularitásokat nem lehetett olyan módon megfogalmazni, hogy a kijelentés igazolható legyen.” (IVINS, 2001, 60.)

Továbbá l. „A szavak a tulajdonnevek kivételével ugyanakkor csak hasonlóságok konvencionális szimbólumai. Annak ellenére, hogy a különbségeket éppoly könnyű észrevenni, mint a hasonlóságokat, a szavak képtelenek megbirkózni velük, és így számos öntudatosan keményfejű ember gondolja, hogy a művészet kapcsán csupán a szó által kimondhatatlanról esik szó, ami az ő szemükben súlytalan dolog. Csakhogy ezeknek a különbségeknek a megnevezhetetlensége nem jelenti azt, hogy kimondhatatlanok volnának, ugyanis nem verbális eszközökkel pontosan kifejezhetők.” (Uo., 91.)

⁶ Ivins kimutatta, hogy noha a fényképezés technológiája már rendelkezésre állt, a képekben rejlő informatív potenciál fölfedezése hosszú évtizedekbe telt (l. IVINS, 2001, 88).

együttélés, együttműködés igénye és kényszere hozta létre azokat az egymásra épülő reprezentációs készségeket, amelyek a külső szimbolikus tárlórendszer, azaz az írásbeliség kialakulásához vezettek.

A Torontói iskola, Donald elmélete és a filozófiatörténeti (mondhatni) példázatok természetesen bővebb kifejtést érdemelnének, de tekintettel arra, hogy számos hozzáférhető publikáció foglalkozik e témákkal, úgy gondolom, elegendő itt csupán röviden hivatkozni rájuk. A céloom e vázlatos áttekintéssel az volt, hogy egyrészt felhívjam a figyelmet arra, hogy a filozófiai gondolkodás mindig is mélyen érintett volt a mindennapi tapasztalatok által, másfelől, hogy e mindennapi tapasztalatok között a kifejezés módja, tehát az a mód, ahogyan másokkal érintkezünk, különös fontossággal bír. Ennek fényében már nem olyan meglepő, ha a mobil jelentőségét vizsgáljuk, még akkor sem, ha a filozófia felől közelítünk hozzá.

Különös jelentőségét a kommunikációtechnológia nem véletlenül a XX. században nyerte. A modern tudomány kialakulását követő technikai fejlődés számos újdonságot hozott, de a nyomtatás feltalálását követően a reprezentáció és a közlés területén forradalmi invenciók a XIX. század végétől jelentek s jelennek meg mind a mai napig. Ennek köszönhetően primer és igen sokféle tapasztalat feldolgozására volt és van szükség, hiszen elemi reprezentációs készségeinket érintik e technikai-technológiai változások. A már említett fotó technológiája lehetővé tette a kép, a primer vizuális élmény interpretáció nélküli közvetítését. A verbális reprezentáció területén a telefon, a fonográf, majd a rádió az akusztikus élmény közvetlenségét (és ismétlésének lehetőségét) tette hozzáférhetővé. A film technikája fokozatosan a mindennapok részleteit egészében közvetíteni képes médiummá vált. Ezek után a számítógép, majd röviddel megjelenése után a világháló új lehetőséget teremtett a gondolkodó ész számára: az írásbeliség elemét megerősítve szinte az eleven párbeszéd környezetét teremtette meg a multimedialitás hálójában.

A mobil megjelenése először is az eleven diskurzust – noha nem a szemtől szembenit – függetlenítette a helytől. Ha a hely jelentőségét vesszük fontolóra, kiderül, hogy az számos intézmény meghatározó eleme. A hely bizonyos értelemben az identitás részét képezi, amennyiben ismereteket, szokásokat, eljárásmódokat, egyfajta világlátást őriz az együtt élőknél otthont adó helység értelmében. A mobil nyújtotta lehetőségek által a nomadizmus speciális esetével szembesülhetünk (l. erről KARÁCSONY 2002).

Speciális kérdések merülnek fel az individualitás vonatkozásában: a karteziánus ego vagy Kant transzcendentális egoja nem a közösség tagjaként, hanem az individuális erőfeszítés révén, elszigetelten, magányosan törekedett ismeretekhez, igaz tudáshoz jutni. A *másik* jelentősége sem a metafizika, sem az ismeretelmélet szempontjából nem kapott helyet (vö. NYÍRI 1994). Az individuum újkori képétől igen távol áll a folyton kommunikáló, tanácsot kérő, pletykálkodó, segélykérő mai mobilhasználó. Ma ilyenfajta kérdésekre keresünk választ: hogyan befolyásolja az állandó elérhetőség, a folytonos kommunikáció elvi lehetősége a személyiség határait, hol kezdődik és hol ér véget? Nem oldódik-e fel az állandó kommunikációban az írásbeliség kultúrájában megszületett originalitás, magány, a személyes felelősség fogalma? Ha a véleményformálásban, a döntéshozatalban, a problémamegoldásban mindig mód nyílik azonnal a másokkal való megbeszélésre, egyeztetésre, nem válik-e problematikus a hagyományos értelemben vett felelősség, individuális alkotás, egyéni eredmény, s ekképp az originalitás fogalma is? A másokkal való együttlét, a világba-vetettség heideggeri fogalma persze támpontul szolgálhat, de további vizsgálódás szükséges ahhoz, hogy

a nyugati civilizációban meghatározó jelentőséggel bíró individualitás hagyományos fogalma mellé elfogadható alternatívát, élhető intézményeket találunk.

Válaszra váró kérdések ezek, melyeket megválaszolni nem a szaktudományok illetékessége, hanem éppenséggel a filozófiáé. Mégpedig a XX. században explicit módon is megfogalmazott feladat értelmében. Ernest Gellner álláspontja szerint a filozófia voltaképpen feladata, hogy lehetővé tegye a változások követését, azaz létrehozza, kiigazítsa azt a fogalmi hálót, amelyben a valóságot megragadhatjuk, értelmezhetjük, általa eligazodhatunk.⁷ Vegyük észre, hogy az az erőfeszítés, ami Hérakleitosz esetében több mint 2500 évvel ezelőtt volt tetten érhető⁸, explicit megfogalmazást nyer a XX. század dereka táján. Mindkét esetben azon idő tájt, amikor a kommunikációtechnológia területén épp hatalmas változás zajlott. Gellner világosan megfogalmazott igénye természetesen nem egyedülálló korában. Heidegger és Wittgenstein, ki-ki a saját módján, már olyan filozófiát akart – szemben a mindenhatónak vélt teoretikus „létmód”-dal/attitűddel –, amelyik a mindennapok világa felé fordul. Nem oly régen Ian Hacking, bevezetve a „dinamikus nominalizmus” fogalmát, felhívja figyelmünket arra, hogy a valóság milyen tetemes mértékben függ azon fogalmaktól, amelyek segítségével azt megragadni, kezelni igyekszünk.⁹ Úgy gondolom, hogy – noha Hacking elsősorban a természettudományok társadalom- és bölcsészstudományok valóság-konstituáló erejéről beszél – a filozófia felelősségét e tekintetben is aligha vitathatjuk.¹⁰

FILOZÓFIA MOZGÁSBAN

A mobil jelensége tehát több szempontból is releváns a filozófia számára: mivel tetemes hatást gyakorol a mindennapi kommunikáció gyakorlatára, fontos változásokat hoz s még hozhat, amely változásokra a filozófia implicit vagy explicit módon reflektálni kénytelen – már csak tudatosan vállalt feladataképp is. Érdekes problémát vet föl már maga az a hihetetlenül gyors adaptáció is, amelynek tanúi vagyunk, valamint az a tény, hogy az elmúlt bő évszázad kommunikációtechnológiai invencióinak mintegy összefoglalójaként a mobil olyan kérdéseket hoz felszínre, amelyek megválaszolására rendelkezésünkre áll az immár explicit törekvésekre módot adó nézőpont, nevezetesen a kommunikációtechnológia nézőpontja. Ugyanakkor a mobilitás eleme olyan kihívást jelent, amely talán hagyományosan alapvetőnek vélt fogalmaink – tér, idő, jelenlét stb. – újraértelmezését is igényli/kívánja. Továbbá a témával szembeni szakmai ellenállás mintegy kihívásként kínálja az alkalmat, hogy a filozófia helyét, feladatát újragondoljuk. Az elmúlt években a tárgyban megrendezett nemzetközi konferenciákon¹¹ elhangzott előadások is mutatják, hogy a mobil a legkülönbözőbb hagyományok felől tekintve is klasszikus filozófiai kérdéseket vet föl: ilyen az ember és környezete közötti összefü-

⁷ „But philosophy started precisely because commonsensical notions became unworkable or inadequate.” [A filozófia azonban éppen azért született, mert a józan ész fogalmai működésképtelenné és alkalmatlanná váltak.] (GELLNER, 1964, 68.)

⁸ Vö. ERIC A. HAVELCOCK interpretációjával, amely szerint Hérakleitosz „megpróbálja egységbe foglalni az emberi tapasztalat divergens jelenségeit és a beszédet a logosz terminusa alatt”. E „logosz” voltaképp egy új beszédmód, mely alkalmas – szemben Homérosz nyelvezetével – időtlen, nem-partikuláris és átfogó állítások megfogalmazására. L. erről bővebben HAVELCOCK, 1982, 220–260.

⁹ L. HACKING 2002, 99–115.

¹⁰ Gondolhatunk pl. a filozófia által megfogalmazott tudományeszmény máig tapasztalható hatására szemben számos tudományfilozófiai törekvéssel.

¹¹ L. a kutatás konferencianaptárát: http://21st.century.phil-inst.hu/index_hn.htm

gés/határvonal kérdése, az emberi elme függetlensége, kognitív kapacitásának határai, reprezentációs rendszer és tartalom összefüggése, tudásmegőrzés és -átadás, valamint a tudás szerveződésének változásai, hogy csak néhányat említsek.

Mint láttuk, a XX. század során a filozófiában felértékelődött a mindennapi „tevésevés” mint a vizsgálódás tárgyának szerepe. Wittgenstein figyelmeztetése a mindennapi gyakorlat felértékelését sugallja, vagy Heidegger szemrehányása, hogy ti. időszerű lenne már a tudat immanenciájából kilépni, annak a dualításokon nyugvó metafizikának a meghaladását követeli, amely az írásbeliség során mintegy az individuális erőfeszítés intellektuális elefántcsonttornyába zárta a gondolkodókat.

Megfontolásra érdemesek Wittgenstein alábbi szavai: „A filozófia éppenséggel mindent pusztán ábrázol, és nem magyaráz, nem következtet semmit. – Mivel minden nyíltan előttünk van, nincs mit magyarázni. Mert ami esetleg rejtett, az nem érdekel bennünket. »Filozófiá«-nak lehetne azt is nevezni, ami minden új felfedezés és feltalálás előtt lehetséges.” (WITTGENSTEIN 1992, 83.) Azaz a filozófia a pillanatnyilag nyilvánvalóból kiindulva készítheti elő a jövődő változásait. Ha azonban vakon vagy inkább tudatosan felvállalt göggel megyünk el a mindennapok látszólag jelentéktelen jelenségei mellett, még a lehetőségét is elmulasztjuk annak, hogy releváns és aktuális problémákra reflektáljunk, felhasználva a filozófiatörténet hatalmas és tanulságos hagyatékát.

IRODALOM

- DONALD, Merlin 2001. *Az emberi gondolkodás eredete*. Ford.: Kárpáti Eszter. Budapest: Osiris.
- GELLNER, Ernest 1964. *The Crisis in the Humanities and the Mainstream of Philosophy*. In J. H. Plumb (ed.): *Crisis in the Humanities*. Middlesex: Penguin Books.
- HACKING, Ian 2002. *Making Up People*. In Ian Hacking: *Historical Ontology*. London, Cambridge: Harvard University Press.
- HAJNAL, István 1982. Írásbeliség, intellektuális réteg és európai fejlődés. *Medvetánc* 2–3. 321–352.
- HAJNAL, István 1993. Új történetsemlelet. In Glatz Ferenc (szerk.): *Technika, művelődés*. Budapest: História – MTA Történettudományi Intézet.
- HAVELOCK, Eric A. 1982. *The Literate Revolution in Greece and Its Cultural Consequences*. Princeton: Princeton University Press.
- IVINS, William J., Jr. 2001. *A nyomtatott kép és a vizuális kommunikáció*. Budapest: Enciklopédia Kiadó.
- KARÁCSONY, András 2002. Individualitás a nomádok földjén. Pillanatképek. In Nyíri Kristóf (szerk.): *Mobilközösség, mobilmegismerés*.
- MUNKÁCSY, Gyula 1978. A metafizika karteziánus fordulta. *Világosság*, 6. 329–338. és 408–446.
- NYÍRI, Kristóf (szerk.) 2001. *A 21. századi kommunikáció új útjai: Tanulmányok*. Budapest: MTA Filozófiai Kutatóintézet.*
- NYÍRI, Kristóf (szerk.) 2001. *Mobil információs társadalom: Tanulmányok*. Budapest: MTA Filozófiai Kutatóintézet.*
- NYÍRI, Kristóf (szerk.) 2002. *Allzeit zuhänden: Gemeinschaft und Erkenntnis im Mobilzeitalter*. Bécs: Passagen Verlag.*
- NYÍRI, Kristóf (szerk.) 2002. *Mobilközösség – mobilmegismerés: Tanulmányok*. Budapest: MTA Filozófiai Kutatóintézet – Westel.*
- NYÍRI, Kristóf (szerk.) 2003. *Mobile Communication. Essays on Cognition and Community*. Bécs: Passagen Verlag.*
- NYÍRI, Kristóf (szerk.) 2003. *Mobile Democracy. Essays on Society, Self and Politics*. Bécs: Passagen Verlag.*
- NYÍRI, Kristóf (szerk.) 2003. *Mobile Learning. Essays on Philosophy, Psychology and Education*. Bécs: Passagen Verlag.*
- NYÍRI, Kristóf (szerk.) 2005. *A Sense of Place. The Global and the Local in Mobile Communication*. Bécs: Passagen Verlag.*
- NYÍRI, Kristóf 1994. Írásbeliség és privátnyelv-argumentum. In Nyíri Kristóf: *A hagyomány filozófiája*. Budapest: T-Twins Kiadó – Lukács Archívum.
- WITTGENSTEIN, Ludwig 1992. *Filozófiai vizsgálódások*. Ford.: Neumer Katalin. Budapest: Atlantisz.



Részlet a Szabad Művészetek Doktora kiállításról, az előtérben Nagy Attila Sebesség című alkotása